

”MITÄ RUOTSI EDELLÄ, SITÄ SUOMI PERÄSSÄ?”

Marianne Liljeström

Usein toistettu mantra on, että matkimme Ruotsin uudistuksia ja käytäntöjä. Näin väitettiin peruskoulu-uudistuksesta, ja edelleen Ruotsi toimii Suomelle joko hyvänä tai huonona esimerkkinä niin kotihoidontuen lakikauttamisesta kuin prostituutioasiakkuuden kriminalisoimisesta. Kun kyse on koulutuksen laadun arvioinnista, tämä ei niinkään pidä paikkaansa. Syy tähän on ensisijaisesti Suomen uusi yliopistolaki ja sen vaikutukset suhteessa valtiolliseen kontrolliin ja ohjaukseen.

Kuten olemme jo niin monesti voineet huomata, yliopiston nykytilaa luonnehtivat uudet laadunvarmistusjärjestelmät. Sisällöllisen suoriutumisen arviointi käyttää laatumittareita, joissa painotetaan määrää, eli valmistumisaikoja, oppialakohtaisia tavoiteaikoja, arvosanoja, opetusresurssien suhdetta opiskeluaikoihin, julkaisujen määriä jne. Laadunvarmistus kytketään tehostamiseen ja pitkälti markkinahenkisiin rationalisointeihin eli tuotos-panos -tehokkuuden mittaamiseen. Laadunvarmistuksen perusidea on eliminoida tuhlaaminen, joka puolestaan on täysin hämähä, keinotekoinen ja määrittelemätön käsite.

Kriittinen ajattelu, myös feministinen, suhtautuu kielteisesti tällaiseen markkinarationaliteettiin, yliopistosta tulostavasti liikeyrityksenä. Jos yliopisto aiemmin nähtiin tieteellisen toiminnan ja korkeimman koulutuksen valtiollisesti organisoituna kansallisena sivistyslaitoksena ja virkamieskunnan oppikouluna, niin tänään *new public management* -ajattelu korostaa sen asemaa eräänlaisena inhimillisten tuotantovoimien tuotantolaitoksena. Tässä ajattelussa taloudellinen autonomia tarkoittaa sitä, että yliopistojen toiminta mukautetaan asiakaslähtöisyyden periaatteeseen. Yliopistoilta edellytetään aktiivista markkinointia, profilointia ja brän-

däystä. Tässä kontekstissa myös laadunvarmistuksesta tehdään elimellinen osa yliopistojen toimintaa. Suomessa Korkeakoulujen arviointineuvosto auttaa Opetusministeriötä arviointien suorittamisessa. Neuvosto tukee korkeakouluja ja niiden kansainvälistä kilpailukykyä arviointien, laatutyön tukemisen ja hyvien käytänteiden levittämisen avulla. Uudessa yliopistolaissa (2009/558) ja ammattikorkeakoululaissa (2009/564) on samansisältöiset velvoittavat säädökset korkeakoulujen toiminnan ja laatuvarmistuksen ulkopuolisesta arvioinnista ja arviointien tulosten julkistamisesta. Ruotsissa tästä toiminnasta vastaa *Högskoleverket*, joka toimii valtiollisena viranomaisena yliopistoja ja korkeakouluja koskeissa kysymyksissä. Se kontrolloi korkeakoulutuksen laatua, antaa tutkinto-oikeuksia, analysoi korkeakoulutettujen työmarkkinoita, valvoo opiskelijoiden oikeusturvaa, seuraa korkeakoulujen toimintaa, tuottaa tilastotietoa korkeakoulusektorista, arvioi ulkomaalaisia koulutuksia, informoi ja innostaa opintoihin sekä seuraa korkeakoulutusta muissa maissa. Se saa tehtävänsä Ruotsin hallitukselta. Vuodesta 2001 lähtien se on suorittanut kansallisia arviointeja kaikesta korkeakoulutuksesta, joka tähtää vähintään kandidaatintutkintoon tai ammatitutkintoon.

Arviointityön uusi sykli käsittää vuodet 2011-14. Tähän kuului myös ensimmäisten joukossa 2011-12 (syyskuusta toukokuuhun) arvioitu sukupuolentutkimus, *genusvetenskap*. Arviointiryhmä koostui oppialan asiantuntijoista, joiden vastuulla oli kollegiaalinen arviointi (peer review), sekä opiskelijoiden ja työelämän edustajista. Toimin tämän arviointiryhmän puheenjohtajana.

Arviointiryhmän tehtävänannossa tärkein

painopiste oli koulutuksen *tulosten* arviointi eli se, miten hyvin opiskelijat (ja siten myös koulutus) saavuttavat tutkinnoissa asetetut päämäärät. Arviointia ei tullut fokusoida koulutusten edellytyksiin ja prosesseihin, vaan nimenomaan tuloksiin ja kysymykseen koulutuksen käyttökelpoisuudesta työmarkkinoilla. Ryhmän tuli arvioida, missä määrin oppiaineissa saavutetaan opiskelijoiden *faktisia* opiskelutuloksia suhteutettuina oletettuihin opintotuloksiin.

Arvioinnin perustan muodostivat opiskelijoiden itsenäiset työt (kandidaatin-, maisterin- ja master-tutkinnon työt), oppiaineiden itsearviointit, opiskelijoiden kokemukset ja alumnikyselyt. Kirjallisen materiaalin analysoinnin jälkeen arviointiryhmä tapasi oppiaineiden edustajia. Opiskelijoiden kokemukset ja mielipiteet tulivat esille oppiainetapaamisissa. Tieteenalan nuoruuden takia alumnikyselyä ei suoritettu, koska alumnien määrä oli liian pieni. Tämä korosti opiskelija-haastattelujen merkitystä ryhmän vierailujen yhteydessä. Opettajien antama informaatio oli vierailuissa lähinnä täydentävä. Ruotsissa *genusvetenskap* toimii seuraavissa seitsemässä yliopistossa ja korkeakouluissa tutkintokoulutuksena sellaisessa mittakaavassa ja laajuudessa, että se voitiin sisällyttää arviointiin (yhteensä 14 eri koulutusta): Göteborg (kandidat ja master); Linköping (kandidat); Lund (kandidat, magister, master); Södertörn (kandidat, magister, master); Tukholma (kandidat ja master); Uumaja (kandidat) sekä Uppsala (kandidat ja master).

Arviointiryhmän tuli sopia kriteereistä ja valita ne tutkintovaatimukset, joihin suhteutettuina sukupuolentutkimuksen koulutukset tuli arvioida. Tavoitteiden valinnan piti perustua *Högskoleverketin* etukäteen määrittelemiin tiedon muotoihin. Nämä olivat tieto ja ymmärrys, valmius ja kyky sekä arviointikyky ja asennoituminen. Jokaiselle arvioinnille tuli valita vähintään yksi tavoite jokaisen tietomuodon kohdalla. Sukupuolentutkimuksen kohdalla tavoitteiksi muodostuivat seuraavat:

Tiedot ja ymmärrys: Kandidaatin tutkintoa varten opiskelijan tulee osoittaa tietoa ja ymmärrystä sukupuolentutkimuksessa, omata tietoa alan tieteellisestä perustasta ja alalla käytetyistä metodeista sekä saavuttaa syventävät tiedot jostakin erikoisalasta ja olla perehtynyt ajankohtaisiin tutkimuskysymyksiin.

Valmiudet ja kyvyt: A) Kandidaatin-tutkintoa varten opiskelijan tulee osoittaa kykenevänsä tiettyä ongelmaa koskevaan tiedonhakuun, tiedon kokoamiseen, arviointiin ja kriittiseen tulkintaan sekä keskustella kriittisesti ilmiöistä, kysymyksenasetteluista ja tilanteista. B) Opiskelijan tulee osoittaa kykyä tunnistaa, muotoilla ja ratkaista ongelmia itsenäisesti sekä toteuttaa tehtäviä annetuissa aikatauluissa. C) Opiskelijan tulee osoittaa kykenevänsä suulliseen ja kirjalliseen selvityksen antamiseen ja keskusteluun informaatiosta, ongelmista ja ratkaisusta vuoropuhelussa erilaisten ryhmien kanssa.

Arviointikyky ja asennoituminen: Kandidaatin-tutkintoa varten opiskelijan on osoitettava kykyä arvioida relevantteja tieteellisiä, yhteiskunnallisia ja eettisiä näkökulmia sukupuolentutkimuksessa.

Jokaiselle tavoitteelle muotoiltiin tämän jälkeen kriteerit asteikolla ”erittäin korkea tavoitteen saavutus”, ”korkea tavoitteen saavutus” ja ”puutteellinen tavoitteen saavutus”. Tämän arviointiasteikon mukaisesti eriteltiin yksityiskohtaiset vaatimukset kriteerien täyttämiseksi. Samantyyppiset tavoitteet muotoiltiin myös maisterin- ja master-tutkinnon tasoille. Ne erottuivat alemmasta tutkinnosta laajuudeltaan sekä syvempien tiedon sisäistämisen ja tiedonhaun vaatimusten suhteen.

Arviointiprosessissa tärkein työ oli itse näisten tutkintotöiden lukeminen. Nämä piti arvioida mainittujen tutkintotavoitteiden toteutumisen kannalta ja sovitusta kriteereistä käsin. Annoimme arviomme jokaisesta noin 60-100 sivun mittaisesta työstä suhteessa jokaiseen osatavoitteeseen sekä lisäksi lyhyen yleisarvion. Tämä oli työläs ja aikaa vievä

tehtävä: arviointiryhmän viisi asiantuntija-jäsentä luki ja arvioi noin 80 työtä. Itsearviointit olivat ainoa arviointiperuste, jossa oppiaineilla oli mahdollisuus kuvata ja analysoida sitä, miten koulutus saavuttaa asetetut tavoitteet. Videokokousten muodossa tapahtuneet paikkavierailut sekä opiskelijoiden kokemusten kerääminen toimivat täydentävänä informaatiokanavana. Arviointiryhmä keskusteli valmisteltujen kysymysten pohjalta oppiaineiden opettaja- ja opiskelijaedustajien kanssa. Lopuksi arviointiryhmä keskusteli tuloksista ja laati lausunnot. Kolme koulutusta arvioitiin erinomaisiksi ("erittäin korkean tavoitteen saavuttaneiksi"). Näitä olivat Göteborgin kandidaatin tutkinto, Södertörnin maisteritutkinto ja Uppsalan master-tutkinto. Loput 11 koulutusta arvioitiin hyväksi ("korkean tavoitteen saavuttaneiksi"). Ainuttakaan koulutusta ei arvioitu puutteelliseksi (ks. <http://www2.hsv.se/download/kvalitet/genusvetenskap-2011.pdf>). Jos näin olisi tapahtunut, *Högskoleverket* olisi voinut asettaa koulutuksen tutkinto-oikeuden kyseenalaiseksi. Erinomaisesta koulutuksesta puolestaan palkitaan yliopisto ja sille maksetaan bonus-raha, ei siis suoraan oppiaineelle.

Mikä siis olisi vastaukseni otsikossa esitettyyn kysymykseen? Käsitykseni mukaan valtiollinen ohjaus ei meillä ole *Högskoleverketin* tyyliin enää ajankohtainen, koska uuden yliopistolain mukanaan tuoma yliopistojen itsenäistyminen on meillä huomattavasti Ruotsia edellä. Näin ainakin ajattelin, kunnes marraskuussa 2012 Suomen yliopistot saivat tehtäväkseen kommentoida uuden yliopistolain muutospykälää: sen mukaan yliopistoilta poistettaisiin oikeus tehdä esityksiä tutkinnoista eli tutkintojen hyväksyminen jäisi kokonaan opetus- ja kulttuuriministeriölle. Toisaalta Ruotsissa evaluointiprosessia on hiottu ja jalostettu huomattavasti meitä laa-

jemmaksi, kattavammaksi, kalliimmaksi ja ohjatummaksi. Joku ehkä näkee tässä matkimisen paikan.

Kantani evaluointeihin on pohjimmiltaan positiivinen. Meilläkin tehdyissä arvioinneissa nais- ja sukupuolentutkimus on pärjännyt hyvin ja Ruotsissa sukupuolentutkimus pärjäsi erinomaisesti. Oppiala ja tieteenala on hyväksytty ja ne ovat integroituneet hyvin Ruotsin korkeakoulujärjestelmään.

Tässä arvioinnissa korostuivat kysymykset työmarkkinakytkennöistä. Konsultoidut työmarkkinajärjestöjen edustajat, joita evaluointiryhmä tapasi yhden päivän istunnossa, korostivat sukupuolentutkimuksen antamaa laajaa kompetenssia. He mainitsivat muun muassa yleisen kriittisen ajattelun, muutosten myönteisyyden, tietoisuuden eettisten kysymysten merkityksestä, laajan kompetenssin, joka on usein myös yhteydessä sivuaineisiin, tietoisuuden monista oikeuskysymyksistä ja suuntautumisen projektityöskentelyyn eli joustavuuden. Tällaisesta kompetenssista työnantajilla on kuitenkin edustajien mukaan hyvin vähän informaatiota. He korostivat myös, että sukupuolentutkimuksen kompetenssi ei automaattisesti tarkoita tietoa tasa-arvokysymyksistä. Toisaalta myöskään monilla tasa-arvon parissa työskentelevillä ei ole sukupuolentutkimuksellista koulutusta. Keskusteluissa korostettiin myös, ettei ole itsestään selvää, että koulutukset tulisi muokata työelämään ja työmarkkinoille. Kyse on myös siitä, miten koulutuksen kautta vaikutetaan työmarkkinoihin ja niiden niin kutsuttuihin tarpeisiin.

Marianne Liljeström on sukupuolentutkimuksen professori Turun yliopistossa.
marianne.liljeström@utu.fi